

<https://helda.helsinki.fi>

Jag vet

Lindström, Jan

Carlsson bokförlag

2019-03-15

Lindström , J 2019 , Jag vet . i J Nilsson , S Nylund Skog & F Skott (red) , Sånt vi bara gör .
Carlsson bokförlag , Stockholm , s. 238-240 .

<http://hdl.handle.net/10138/304917>

other

draft

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Jag vet

Jan Lindström

Samtal bygger på samarbete, som i mångt och mycket har med så kallade *epistemiska* förhållanden att göra, dvs. vem som vet vad, har rätt att veta eller skyldighet att veta. Vi ställer till exempel en fråga till en person som vi tror kan besvara frågan, eller vi utgår ifrån att den som frågar oss något inte själv vet det som vi blir utfrågade om. Vetandet har också moraliska aspekter: vi har vanligen förtur till sådan information som gäller vår egen familjekrets, vi underordnar oss en läkares kunskapsauktoritet i den medicinska sfären och vi ser det som en lärares skyldighet att sprida rätt kunskap. Enligt grundläggande samtalsprinciper ska vi inte heller säga mer än nödvändigt, dvs. upplysa den andre om sådant som (vi vet att) den redan känner till. Kunskap är en del av sociala relationer, och att göra en felaktig bedömning om vad den andre vet kan visa sig vara socialt känsligt.

Ibland markerar talarna med eftertryck att de mer än väl känner till det som den andre säger. Det korta uttrycket *jag vet* har utvecklat sig till en sådan social funktion, såsom vi kan se i följande dialog som utspelar sig på en läkarmottagning (L är läkare, P är patient) – repliken med *jag vet* är märkt med fet stil:

L: Men det är nog töjningarna som du borde syssla med där hemma efter motionen om det då är promenad,

P: **Jå, jag vet, mm.**

L: eller skidning eller sån hänt, så då du kommer hem

P: Jå, jag brukar nog,

L: så borde du töja dej.

Patienten har klagat över att hon lider av stramhet och muskelvärk till exempel efter ett motionspass. Läkaren ger då rådet att hon borde ”töja sig” för att musklerna inte ska bli spända. Patientens svar ”Jå, jag vet, mm” ger uttryck för att hon inte behöver den här informationen: hon vet att hon ska göra så som läkaren säger, och till och med ”brukar” hon göra så. Med detta *jag vet* visar patienten, trots läkarens medicinska auktoritet, ett visst motstånd: läkarens råd verkar inte vara den lösning på hennes problem som hon är ute efter. Hon har ju kommit till mottagningen för att få någon information som hon inte själv redan kände till, till exempel om eventuell medicinering.

Uttrycket *jag vet* har sålunda fått ett visst utvidgat innehåll. Det innebär inte bara bokstavligen att talaren ”vet” något, utan att talaren kunnat identifiera vad den andre avser och vad det betyder för det fortsatta samtalet. I vissa sammanhang, som i dialogen ovan, kan detta innebära motstånd: talaren behöver inte informationen och vill därför styra samtalet åt ett annat håll. Men med samma *jag vet* kan vi också i andra sammanhang visa att vi förstår vad den andre känner, till exempel när vi hör en jobbig historia och kommenterar medkännande ”Jag vet”. Vad talarna i sista hand gör med uttrycket *jag vet* är i så fall att de visar sin förmåga att identifiera den andres avsikter, känslor och erfarenheter – dvs. något som möjliggör all kommunikation och mellanmänsklig växelverkan.

FAKTA

De klassiska samarbetsprinciperna för samtal, som har att göra med en utsagas informationsinnehåll, sanningsvärde, relevans och klarhet, formulerades av språkfilosofen Paul Grice i artikeln *Logic and conversation* från 1975. Inom samtalsanalys (conversation analysis) studeras talarnas samarbete yttrande för

yttrande i en dialog. En svensk introduktion till samtalsforskning ges av Catrin Norrbys bok *Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra* (2014). Mer om samtalspråkets små sociala signalord, som *du vet, hördu, liksom*, kan läsas i Jan Lindströms bok *Tur och ordning. Introduktion till svensk samtalsgrammatik* från 2008.

Samtalsutdraget som använts i texten invid kommer från en samling av inspelningar på svenska läkarmottagningar i Finland. Camilla Lindholms doktorsavhandling *Frågor i praktiken. Flerledade frågeturer i läkare-patientsamtal* från 2003 baserar sig på dem.

Mellanmänsklig växelverkan i samtal har stått i fokus för den finländska *Spetsforskningsenheten för intersubjektivitet i interaktion*, finansierad av Finlands Akademi och Helsingfors universitet 2012–2017. För mer information, se www.intersubjectivity.fi.

OM FÖRFATTAREN

Jan Lindström är professor i nordiska språk vid Helsingfors universitet. Han har forskat om svenskt samtalspråk, grammatik och samtal, språkkontakt och finlandssvenska, språklig variation mellan svenskan i Sverige och Finland samt språkpolitik. För närvarande arbetar han bland annat i forskningsprogrammet *Interaktion och variation i pluricentriska språk: kommunikativa mönster i svenskan i Sverige och Finland*, finansierat av Riksbankens jubileumsfond 2013–2020.